

Ifj. Fekete Károly: Tudománnyal és a hit pajzsával

VÁLOGATOTT MAKKAI-TANULMÁNYOK

**Erdélyi Református
Egyházkerület
Kolozsvár, 2008
175 oldal**

Ifj. Fekete Károlyban a Makkai-centenárium debreceni és kolozsvári alkalmi mélyítették el azt az elhatározást, hogy „a XX. századi magyar egyház- és teológiatörténet méltatlanul feledésre ítélt, kulcsfontosságú alakjának” a munkásságát feltárja.

1995-ben Kolozsvárott megvédett disszertációja *Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága* címmel az Erdélyi Református Egyházkerület kiadásában jelent meg 2000-ben. Ajánlásában Csiha Kálmán püspök nemcsak azt hangsúlyozta, hogy Makkai Sándor gyakorlati teológiai munkássága történelmi jelentőségű volt az Erdélyi Egyházkerület életében, hanem annak jelenkori időszerűségére is rámutatott. Amikor az 1989-es változások után az egyház életének a szervezésére és a belmissziói munkák megindítására újra sor kerülhetett: Makkai nyomán indultak el és ugyanazok a kérdések fogalmazódtak meg bennük, amelyek Makkait is foglalkoztatták. A helyzet sokat romlott a két korszak között eltelt időben. Mélyebbről kell kezdeni az új építkezést. Ezért is van nagy szükség Makkai Sándor

példájára ma is.

Ez a megállapítás semmit nem veszített időszerűségéből az utóbbi időben sem. Ifj. Fekete Károlyt pedig úgy megragadta a Makkai Sándor életművének időszerűsége és szellemi-lelki gazdagsága, hogy az továbbra is egyik fő kutatási témája maradt. Új eredményeit 2008-ban *Tudománnyal és a hit pajzsával* címmel adta ki az Erdélyi Református Egyházkerület Kolozsváron. Pap Géza püspök ajánlása méltatja azt, hogy ifj. Fekete Károly tizenkét tanulmánya végigjárja Makkai Sándor életének és munkásságának legfontosabb állomásait. Bemutatja professzori pályáját, pedagógiai és valláspedagógiai munkásságát, a nemzeti öntudat fontosságát valló nézeteit, a gyülekezetnevelést és a nemzetnevelést összekapcsoló koncepcióját, közéleti szerepvállalásait, vallásfilozófiai nézeteinek ösztönzőit, baráti kapcsolatainak szemléleti megalapozottságát. Elemzi irodalmi munkásságát, valamint közli Makkai Sándor népbírói tárgyalásának iratait, a vádiratot és a védőbeszédet.

Ifj. Fekete Károly könyvének első fejezete: *Adalékok a pályakezdéshez*. Ez kissé megtévesztő cím, mert az itt szereplő három tanulmány nemcsak Makkai pályakezdéshez ad gazdag adalékokat, hanem egész életművéhez. A *Makkai Sándor professzori pályája*

című kötetnyitó tanulmány például a professzori pálya egészét kellő arányokkal és súllyal mutatja be. Természetesen osztja azt négy szakaszra, a teológiai óraadás kolozsvári éveire, az 1917–1918-as tanév sárospataki gyakorlati teológiai professzorságra, majd az 1918–1926 közötti kolozsvári szakaszra. Ezt követően egy évtizedre kolozsvári püspöki feladatai kötötték le. A negyedik professzori pályaszakaszát a repatriálásától, 1936-tól haláláig, 1951-ig tartó debreceni évek jelentik. Az egyes professzori pályaszakaszok elemzése izgalmas és tanulságos. Ifj. Fekete Károly alapos kutatásokkal tárja fel Makkai valláspedagógiai munkásságának forrásait és alakulástörténetét egyaránt. Makkai az akkori idők legmodernebb szakirodalmát hasznosította. Tudatosan törekedett arra is, hogy tanítása egyszerre legyen teológiailag megalapozott és megragadóan vonzó. Sárospatakon például egyetlen év alatt sikerült nagy tudásával, lebilincselő előadásmódjával, állandó munkakészségével, evangéliumi közösségszervező munkájával maradandó hatást elérnie.

Kolozsvári professzorsága idején sokat foglalkozott a hit és a tudomány kapcsolatával. Előbb úgy látta, hogy a tudomány utat nyit a hit előtt. Az igazi hitet azonban belső lelki élményként határozta meg. Izgalmas követni szellemi útkeresését és közösségi felelősségtudatának állandó megnyilatkozásait.

Debreceni professzorként az egyház missziói munkájával és a lelki gondozás ügyével foglalkozott behatóan.

Ifj. Fekete Károly Makkai professzori pályájának elemzését az egészre néző, áttekinthető összefoglalással zárja. Tanításában egy életprogram alapelvei jelennek meg. Ezek időszerűsége vitathatatlan. Az átértékelt tudás, az önálló gondolkodás, az igazság szolgálata, az étellel való szoros kapcsolat ma is érvényes és igényes elvek. Makkai számára a teológia gyakorlati tudomány volt. Ez pedig a magunk revíziójára való készséget is megköveteli.

A Vécsei Szövetség történetét feltáró alapos tanulmánya azt mutatja be, hogy az egyház lelki megújítására kötött szövetséget az erdélyi református lelképásztorok egy csoportja, akik munkájuk nélkülözhetetlen segítő eszközének tekintették a tudományos teológiai képzettséget. Az 1920 utáni évtizedek erdélyi egyházi közéletének kiemelkedő személyiségeinek döntő többsége a Vécsei Szövetség tagjai közül került ki. Ennek pedig az a magyarázata, hogy a szövetség hatékony eszköze volt a lelki megújulásnak és az egységes teológiai álláspont kialakításának is. A Vécsei Szövetség történetének mai üzenetét is megvilágítja a tanulmány záró fejezete, mely az atomizálódottság mai jelenségével szemben a barátság értékeit tudatosítja.

A *Makkai Sándor pedagógiai és valláspedagógiai munkássága* című tanulmány azt hangsúlyozza, hogy „Makkaiban pompás szintézisre jutott a két nagy kolozsvári rendszeralkotó mester műve: Schneller pedagógiája szövetségre lépett Böhm Károly filozófiájával.” Ezt az összegző megállapítást Makkai életműve igazolja. A személyiség alakulása Makkai felfogásában sohasem befejezett, a tökéletesítése örök feladatunk.

A tankönyvíró Makkai Sándor „az ideálok összetörtetésének ínséges korszakában” a valósággal szembeni eszmények vállalásával nemzetpedagógiai missziót is betöltött. Az iskolát a nemzeti élet gyakorlásának színteréül és műhelyéül jelölte meg. Pedagógiai koncepciójában az önértékű személyiség elérését tűzte ki célul. Különböző típusú nagyszemélyiségeket állított példának az ifjúság elé.

Ifj. Fekete Károly könyvének második nagy fejezete a *Termékenyítő hatások* címet kapta. A *Böhm Károly hatása Makkai Sándor vallásfilozófiájára* című tanulmánya be-

mutatja Böhm Károly filozófiai rendszerének csomópontjait, elemzi ismeretelméletét és értékelméletét, majd rámutat arra, hogy rendszerének alapelvei lehetővé tették több tudományág újragondolását. Makkai Sándornak ez a filozófia és a teológia közötti „kapcsolópontok” megtalálásában segített: „A filozófia és a teológia egyaránt egyetemes nézőpontokat keres. Belső lényegüket tekintve az élet és a világ egészére kihatnak.”

Kimutatja ifj. Fekete Károly Böhm filozófiájának a hatását Makkai vallásfilozófiai írásaiban. A személyiségfelfogás, az emberben lévő istenkép világgép meghatározó szerepe valamint a nagy személyiségek nevelői jelentőségének az értelmezése említendő itt.

Ifj. Fekete Károly Makkai-értelmezése több ponton bírálatot, ellenvetést is tartalmaz. Például amikor idézi Makkai identitás-filozófiájának azt a tételét, hogy az Istennel való szellemi azonosságunk öntudata a hit lényege, megkérdezi, hogy „hol van itt a finitum non capax infiniti Zwingli-féle tételének reformátori igazsága?” Bírálja Makkai *Tudománnyal és fegyverrel* című könyvének egyes – korszellem befolyásolta – téziseit is.

Böhm filozófiája tudományos keretet biztosított arra, hogy „a vallástudományt a tudományok világában legalizálja, kimutatva azt, hogy a vallásban ugyanaz a szellem nyilatkozik meg, mint amelyik kifejti tevékenységét a kultúra egyéb területein is”.

Itt nem részletezhetően alapos, értékes és tanulságos fejezete a könyvnek a *Ravasz László és Makkai Sándor kapcsolata* című tanulmány is. „A közös múlt, a párhuzamosan lejátszódó jelen azonos jövődőt tartogatott számukra: életművük méltatlan elhallgatásának és elfelejtésének évtizedeit.” Mindketten különös, nagy ajándéknak tartották barátságukat. Ravasz László írta Makkai Sándorról: „A ’különös’, a ’nagy ajándék’ az, hogy barátom volt diákkorában, az maradt haláláig, sőt azon túl is.” Ifj. Fekete Károly 12 tételben tárja elénk a legjellegzetesebb kapcsolópontokat Ravasz László és Makkai Sándor között.

Makkai mindig hálával emlékezett azokra a tanáraira, akiktől a legértékesebb hatásokat kapta. Ezek között az egyik kiemelkedő személyiség Ravasz László volt. Ravasz László közvetlen hatása meghatározó volt Makkai ígéhirdetői indulásakor. Ravasz pedig Makkai első könyvéről írt a későbbiekre nézve is érvényes jellemzést.

A Ravasz–Makkai barátságának különleges jelleget adott az, hogy Ravasz László 1921 nyarán eltávozott Kolozsvárról, tisztségeinek többségét ekkor Makkai vette át. Amikor viszont 1936-ban Makkai is úgy döntött, hogy Magyarországra távozik, Ravasz László még a miniszterrel is beszélt méltó befogadása, elhelyezése érdekében. 1945-ben, Makkai letartóztatása és perbe fogása idején is mindent megtett kiszabadítása érdekében. Mély barátságuknak sok elemét mutatja be Fekete Károly könyve. Külön érdemes utalni ebben az összefüggésben a mindkettőjük által mindvégig vállalt erdélyiség összekötő értékére.

Makkai Sándor barátságainak történetében fontos hely illeti meg Reményik Sándort is. A Kolozsvári Református Kollégiumban eltöltött közös diákévek alapozták meg életre szóló barátságukat. 1918 ősze után pedig az a törekvés kapcsolta össze őket, hogy megteremtsek az új, önálló erdélyi magyar irodalmat. Levelek, versek, különféle dokumentumok tanúsítják ennek a barátságának különleges értékét mindkettőjük számára. 1936-ban Makkai Magyarországra távozása váratlanul érte az erdélyi magyarságot. 1931-ben még az egész kisebbségi társadalomnak a megújulását sürgető *Magunk revízióját* írta meg, 1936-ban viszont püspöki állásáról lemondva Magyarországra települt. 1937 februárjában pedig közzétette hatalmas sajtóvitát kiváltó *Nem lehet* című írását, melyben azt fejtette ki, hogy

a kisebbségi kérdésnek semmiféle emberhez méltó megoldása nincs, mert a kisebbségi léthelyzet nem méltó az emberhez.

Reményik Sándor Makkai legszorosabb baráti köréhez tartozott, őt már 1934 elején beavatta az akkor még titokban tartott áttelepülési tervébe. Reményik Sándort mérhetetlenül megdöbbentette ez a vallomás. 1934. március 6-án hosszú levelet írt Makkainak. Ifj. Fekete Károly közli Reményik „tehetetlen nagy szomorúságának” ezt a megrendítő dokumentumát. Reményik elfogadja Makkainak azt a véleményét, hogy Erdélyt nemcsak belülről lehet szolgálni, de nem ad igazat abban, hogy csak egyetemes magyar probléma van, s nincs külön erdélyi is. „A Te egész élet-műved ennek a tételnek a cáfolata, s bizonyosága annak, hogy igenis van külön erdélyi magyar probléma.” Reményik szerint ennek a hitnek a kristályosodási középpontja éppen Makkai Sándor volt az utóbbi tizenöt évben.

Ifj. Fekete Károly könyvének harmadik fejezete, a *Népemmel az egyházért* a keresztyén nemzeti tudat és öntudat problematikáját elemzi. A reformáció örökségének sajátos vonását látja abban, hogy tanítását történetileg sem csak az egyházi-gyülekezeti és az egyéni élet Szentíráshoz történő visszaalakításában hasznosította, hanem „népünk önértékelése szempontjából is új nézőpontot kínált”. Folyamatosnak tekinti a protestantizmus nemzeti felelősségtudatát. Karl Barth alapján világítja meg a keresztyén nemzeti öntudatot. „A nemzet az a terep, amely az Isten iránti engedelmesség bizonyítási helyszínévé magasztosodik.” A nemzetünk iránti szeretet pedig „egy darab istentisztelet, mely alól nem mentesíthetjük magunkat”.

Ifj. Fekete Károly felhívja a figyelmet arra a tényre is, hogy a két világháború közötti református közélet nagy alakjai élen jártak a nemzetébresztés szolgálatában. Ebben is evangéliumi magaslatra jutottak.

Makkai Sándor a gyülekezetnevelést eszközzé tette a nemzetnevelésben, a politikai nemzetet pedig lelki nemzeté akarta formálni. A nemzeteket az Isten világát megszentelő eszközeinek minősítette. Az erőteljes, öntudatos gyülekezetek nevelését az egész magyar nemzetre nézve létkérdésnek tartotta. A politikai nemzetet lelki nemzeté kívánta formálni. Ezzel Európának is mintát akart adni egy nemesebb emberi létformához.

Nemzetpedagógiai üzeneteinek az időszerűségét és mai aktualitását hangsúlyozza ifj. Fekete Károly, midőn rámutat arra, hogy „manapság kísértetiesen újra meg kell küzdenünk a két világháború közötti magyar sorskérdésekkel.”

Az egyház nemzetnevelő szerepét és feladatát oly fontosnak tartotta Makkai Sándor, hogy munkásságában az egyház és a nemzet fogalompárként jelenik meg. Fiatal lelkész korától kezdve mély összefüggést látott a gyülekezetnevelés és a nemzetnevelés között. Meggyőződése volt, hogy a történelem új próbatételeit csak egy lelki egyház által összefogott magyarság képes kiállni. Szemléletében a lelki magyarság gondolata egyre erősebb hangsúlyt kapott. A missziói munka a közösségteremtés legfontosabb eszköze volt számára.

Ifj. Fekete Károly könyvének negyedik nagy fejezete a művészetek vonzásában élő Makkai Sándort mutatja be. Összetett és gazdag egyéniségének értékes része irodalmi munkássága is. Az irodalmat is a lelki ébresztés eszközének tekintette. Munkásságának legfontosabb törekvése az emberi minőség javítása volt. „Makkai meg volt győződve arról, hogy az erdélyi magyarságnak a magyar örökségben gyökerező, azon felépülő, az egyete-

mes értékekbe bekapcsolódó, önálló szellemi életet kell kifejlesztenie.” Minden munkájával, minden törekvésével ezt a célt szolgálta.

A *Magyar fa sorsa* című könyve Ady költészetének értelmezésével a magyar élet kritikáját adta. A *Magunk revíziója* pedig „a kisebbségi sors láttelepe” és az önvizsgálatra ösztönző kritikai nemzetszeretet dokumentuma. A lelki magyarság megteremtésére szólító szinte prófétai szöveg, mely „erkölcsi revíziót” sürget. Makkai írásaiból a lelki magyarság ereje sugárzott. Ezért okozott hatalmas döbbenetet repatriálása és *Nem lehet* című írása, melyben azt mondta ki, hogy a kisebbségi kérdés szerinte megoldhatatlan.

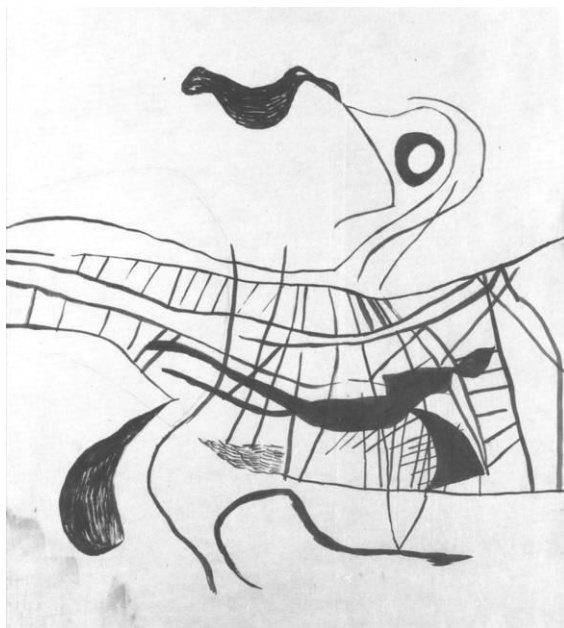
Szépirodalmi művei és festményei is a közösségszolgálat, közösségnevelés eszközei. Nem esztétikai értékük minősíti azokat, hanem a nevelői szándékuk.

A könyv utolsó fejezete, a *Függelék* Makkai Sándor népbírósági tárgyalásának iratait adja közre. Ezek nagyon fontos dokumentumok személyiségének és korának megértéséhez.

Ifj. Fekete Károly könyve tudományos eredményei mellett a közösségért felelősséget érző világszemlélet értékeit is megvilágítja. Makkai életművének összetettségét hűen követi, ezáltal maga is sokirányú tudományos kvalitásról tesz tanúbizonyságot.

Könyve nem száraz tudomány, hanem a tudomány eszközeit és eredményeit is az eleven életvonatkozások megvilágításában kamatoztató tanítás.

Görömbei András

VAJDA LAJOS: MADÁR MADÁRRAL